

waarop nationalisme gebruikt wordt als opstap naar verdere vragen naar politiek en ideologie. Zo voorkomt Meijer dat het boek vervalt in het eenvoudigweg labelen van allerhande zaken als nationalisme. De bredere kijk zorgt ook voor de relevantie van het werk ver buiten de cultuurgeschiedenis.

Het boek zou aan kracht winnen door een nadere conceptualisatie van de groep wiens schrijven het rampennationalisme vormgeeft. Meijer leunt op Niek van Sas' driedelige schets van de ontwikkeling van het nationalisme in Nederland, en de klasse van 'half-intellectuelen' die in de vroege negentiende eeuw beeldbepalend waren. Hoewel Meijer op verschillende momenten stilstaat bij de klassenverhoudingen en de elites die 'hun nationale idealen onder grotere groepen van de samenleving poogden te populariseren', blijft een collectief profiel van de broodschrijvers, gelegenheidspublicisten en polemisten grotendeels achterwege. Een nadere uitwerking van dit facet zou het boek beter inbedden in de sociaaleconomische onderstromen van de negentiende eeuw. Dat neemt niet weg dat *Verbonden door rampspoed* noodzakelijke literatuur is voor iedereen die het Nederlandse nationalisme wil begrijpen. Zorg dat dit boek klaarligt bij de volgende pandemische persconferentie.

Ruben Ros, Universiteit Leiden

Antoinette van der Kuyl, *The Dutch Cholera Epidemic of 1832 as Seen through 19th Century Medical Publications* (Utrecht: Eburon, 2021). 244 p. ISBN 9789463013789.

DOI: 10.52024/tseg.14445

Tijdens de periode van (vroege) industrialisatie, bevolkingsgroei en migratie in de negentiende eeuw, werden grote delen van Europa slachtoffer van uitbraken van cholera. De ziekte, die zijn oorsprong in Azië kent, trof Europa vijf keer in de negentiende eeuw en was vooral gevreesd door zijn snelle en dodelijke verloop. Daarnaast vergrootte cholera, door zijn terugkerende karakter en snelle verspreiding, de bestaande sociaaleconomische spanningen in de samenleving. Tijdens de tweede cholera-pandemie (1829-1849) worstelde West-Europa bijvoorbeeld met een hoge graad van armoede en politieke instabiliteit ten gevolge van de (vroege) industrialisatie en de Napoleontische

oorlogen waardoor deze gebieden extra kwetsbaar waren voor de opmars van een dodelijke epidemie. Door de enorme impact op de samenleving werd de ziekte een stimulans voor hervormingen in sociaal beleid en publieke gezondheid. Net deze sociale en culturele karakteristieken en invloed van de cholera-crisissen op negentiende-eeuwse samenlevingen, verklaren waarom de ziekte al vaak het onderwerp was van academisch onderzoek.

Antoinette van der Kuyl onderzocht de cholera-epidemie van 1832 in Nederland ‘... *as seen through 19th century medical publications*’. Als medisch onderzoekster in de microbiologie, acht zij de geschiedenis van de Nederlandse cholera-pandemieën in de wetenschappelijke literatuur onderbelicht. Haar werk is het sluitstuk van haar onderzoek naar de verschillende aspecten van de Nederlandse epidemie van 1832 vanuit een medisch-historisch perspectief en op basis van medische publicaties uit dezelfde periode. Daarnaast brengt ze in haar onderzoek ook grotere negentiende-eeuwse medische inzichten en ontwikkelingen aan het licht. Het boek bestaat uit dertien hoofdstukken waarin Van der Kuyl zowel chronologisch als thematisch de epidemie en de daarbij horende historische context analyseert. In het eerste en tweede hoofdstuk gaat Van der Kuyl dieper in op de algemene karakteristieken van cholera om de volgende vier hoofdstukken in te zoomen op de specifieke Nederlandse context die voorafging aan de epidemie van 1832. Hierbij bespreekt Van der Kuyl zowel de medische geschiedenis in Nederland en de geschiedenis van cholera in de Nederlandse kolonies, als de opvattingen van officiële autoriteiten en het brede publiek over cholera aan het begin van de negentiende eeuw.

Vanaf het zevende hoofdstuk analyseert van de Kuyl op een thematische wijze verschillende aspecten van de Nederlandse cholera-epidemie in 1832. Concreet bespreekt ze de rol van de cholera-hospitalen, de bestaande preventieve en curatieve behandelingen, de klinische symptomen van de ziekte en de verschillende debatten over de oorzaak van cholera. Doorheen haar werk en in het laatste hoofdstuk concludeert Van der Kuyl dat de epidemie van 1832 gekenmerkt was door een overvloed aan medische publicaties, die – met behulp van de ontwikkeling van medische statistiek en epidemiologie – systematisch en wetenschappelijk de cholera-epidemie probeerden te beschrijven. Toch hadden medici in 1832 onvoldoende kennis en middelen ter beschikking om de dodelijke epidemie een halt toe te roepen. Volgens Van der Kuyl representeren de negentiende-eeuwse publicaties voornamelijk de voortdurende worsteling van artsen tussen hun, soms

tegenstrijdige, praktijkervaringen en de bestaande medische theorieën. Dit was zichtbaar in zowel de angstige anticipatie op de ziekte als het, volgens Van der Kuyl, ontrechte vertrouwen in en de zelfzekerheid over de bestaande medische kennis van de symptomen en behandelingen.

Door Van der Kuyls achtergrond in de microbiologie en de daarbij horende medisch kennis over de klinische karakteristieken van cholera, is zij in staat om een grondige en duidelijke analyse te geven van de negentiende-eeuwse medische publicaties. Van der Kuyl bespreekt het verloop van de epidemie van 1832 door de ogen van medische autoriteiten waarbij ze aan de hand van hedendaagse kennis haar resultaten in de historische context plaatst. Hierdoor gaat ze verder dan louter een opsomming van negentiende-eeuwse behandelingen, maatregelen en symptomen. Toch komt de relevantie van Van der Kuyls onderzoek niet altijd sterk naar voren en lijkt zij het belang van contingentie en causaliteit voor de geschiedschrijving te onderschatten.

Tussen en in de afzonderlijke hoofdstukken hanteert Van der Kuyl zowel een thematische als chronologische ordening waardoor de rode draad soms moeilijk te volgen is. Daarnaast gaat ze pas in het voorlaatste hoofdstuk dieper in op het toenmalige bepalende en wijdverspreide debat over de oorzaken van cholera, door besmetting of via miasma. En hoewel ze in de eerste hoofdstukken kort deze concepten benoemt, die aan de oorsprong liggen van de toenmalige ideeën over de meest geschikte behandeling en maatregelen, mist Van der Kuyl de kans om al eerder causale verbanden aan te tonen tussen de perceptie van tijdsgenoten over hun gezondheid enerzijds, en bekende theorieën over de oorzaken van epidemieën anderzijds. De rol van deze debatten in het historische onderzoek lijken op die manier ondergeschikt aan de bespreking van de hedendaagse, klinische kennis over cholera die veelvuldig aan bod komt. Verder had Van der Kuyl haar bevindingen nog meer kunnen contextualiseren in de bredere, historische context die ze via een uitgebreidere literatuurstudie had kunnen bekomen. De draagwijdte van de medische ideeën en kennis in de samenleving komt bijvoorbeeld slechts beperkt aan bod in hoofdstuk 10 en ook de verhoudingen tussen academisch en niet-academisch medisch personeel duidt Van der Kuyl kort. Dit neemt niet weg dat het werk van Antoinette van der Kuyl een waardevolle bijdrage is tot onze medische kennis over de negentiende-eeuwse cholera-uitbraak in Nederland.

Lora Helena Pannekoucke, Universiteit Antwerpen